

УДК 343.98:343.575

Ю. М. Ігнатенко,
аспірант
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми визначення предмета злочинного посягання у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Звернено увагу на критерії та підстави віднесення тих чи інших речовин до числа наркотичних.

Ключові слова: предмет злочинного посягання, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори, наркотики.

Незаконний обіг наркотичних засобів набуває дедалі загрозливіших розмірів і на сьогодні є однією з найбільш актуальних і невирішених проблем. Різко збільшується кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, спостерігається поява нових видів наркотиків і відповідно зростання кількості та різновидів уже існуючих. Наркологічна ситуація в Україні є надзвичайно складною, щороку погіршується і, зрештою, становить реальну загрозу генофонду нації, забезпеченню правопорядку, національній безпеці України [10, с. 899]. В останні 10-15 років суттєво змінився «асортимент» наркотичних засобів і психотропних речовин [11, с. 83–87], при цьому простежується значна латентність наркоманії. З усією впевненістю можна ствер-

джувати, що актуальність проблеми поширення наркотичних засобів на теренах України сьогодні ні в кого не викликає сумнівів. Така ситуація вимагає від науковців активізації роботи в напрямку дослідження теоретичних основ, розроблення нових ґрунтовних положень та вдосконалення вже існуючих, спрямованих на ефективність та оптимізацію розслідування даної категорії злочинів.

Важливим структурним елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є предмет злочинного посягання – це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини [15, с. 331].

Відповідно до чинного кримінального законодавства предметом злочинного пося-

гання у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори і правильне їх визначення має велике значення для практичної діяльності.

Обов'язковою ознакою злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є наявність предмета, що становить підвищену небезпеку для здоров'я людей, а саме: наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин. У свою чергу диспозиції складів злочинів, що розглядаються за своїм змістом є бланкетними, тому поняття та ознаки вказаного предмета надаються в Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», з поміткою, якщо такі включено до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі – Перелік). Це свідчить про те, що законодавець конкретно не відносить той чи інший засіб або речовину до категорії наркотичних або психотропних і не називає такі критерії, а свідомо відсилає до Переліку (крім аналогів). При цьому Перелік складено відповідно до законодавства і міжнародних зобов'язань України, затверджений постановою Кабі-

нету Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я. У своїй структурі Перелік має чотири таблиці, кожна з яких включає список № 1 і № 2, а таблиця І – ще й список № 3. З появою нових видів речовин з тими чи іншими властивостями наркотиків, Перелік за формою і змістом постійно вдосконалюється.

Антинаркотичне законодавство України формується відповідно до принципів та норм міжнародно-правових актів. Останні, у свою чергу, розробляються та втілюються в життя міжнародним співтовариством на основі оцінки наркотичної ситуації у всьому світі, оскільки таке негативне явище як зловживання наркотиками зачіпає всі прошарки населення та притаманне всім державам незалежно від рівня їхнього розвитку. У той же час справедливо буде зазначити, що одним із факторів, який впливає на зміст та обсяг правового регулювання боротьби з незаконним обігом наркотиків, є прийняття державою міжнародно-правових приписів шляхом приєднання до міжнародних конвенцій і відтворенні цих приписів в національному законодавстві з метою захисту здоров'я людей, їх добробуту та суверенітету країни. На міжнародному рівні стрижнем законодавства

у сфері боротьби з наркотичними засобами (наркотиками) є: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.; Конвенція про психотропні речовини 1971 р.; Конвенція про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.

Структура вітчизняного законодавства в цілому є відзеркаленням міжнародно-правових актів у сфері розглядуваної проблематики і засвідчує консолідацію світової громадськості у боротьбі з транснаціональною злочинністю, шляхом встановлення міжнародної кримінально-правової юрисдикції.

Важливо визначити, на підставі яких ознак (критеріїв) та чи інша речовина або засіб відноситься до числа наркотичних засобів (наркотику) і включається до Переліку. Наркотичні засоби (наркотики) – це рослини, сировина і речовини природні і синтетичні, кваліфіковані як такі в міжнародних конвенціях, а також інші рослини, сировина і речовини, які є небезпечними для здоров'я населення у разі зловживання ними [9, с. 6], оскільки можуть призвести до психічної або фізичної залежності і як наслідок – розвитку наркоманії. В. В. Кульков визначає наркотичними речовини син-

тетичного чи рослинного походження, які особливим чином впливають на нервову систему, притупляють свідомість і відчуття, викликають тимчасовий сон та безболісність, ейфорію [6, с. 10]. У літературних джерелах традиційно визначають три критерії – медичний, юридичний та соціальний [1, с. 26, 27], але уявляється більш доцільно і точно визначати такі взаємопов'язані між собою критерії: фізичний, медико-соціальний та юридичний.

Офіційно наркотичний засіб може бути визнано таким лише за умови єдності (одночасного існування) перерахованих критеріїв. На першому місці знаходиться фізичний критерій, який полягає в тому, що наркотичні засоби і психотропні речовини є предметами матеріального світу, мають властиву хімічну формулу, агрегатний стан і т. ін. [4, с. 92–94] та до їхнього складу входять певні алкалоїди й речовини, що спричиняють ту специфічну дію на організм людини, яка передбачена медико-соціальним критерієм, а саме: впливають на центральну нервову систему, призводять до стану особливого сп'яніння і наркотичної залежності, що є причиною їх немедичного застосування і як наслідок спричиняють значну шкоду здоров'ю людини, руй-

нують її особистість, примушуючи до антисоціальних дій.

Викликає заперечення позиція деяких науковців, які виділяють окремо соціальний критерій і виражають його в масштабах заподіюваних немедичним застосуванням відповідного засобу наслідків для суспільства [12, с. 10] чи у зростанні немедичного вживання засобу, що набуває все більших масштабів [14, с. 357–363], або у досягненні таких масштабів немедичного вживання певних рослин, відповідних речовин, лікарських препаратів, коли воно становить загрозу для здоров'я населення [8, с. 46–47]. За таких умов виходить, що до того чи іншого засобу можуть бути застосовані заходи контролю лише в тому разі, якщо він негативно впливає на здоров'я значної кількості людей, а спричинення шкоди одній чи декільком особам ніякої загрози не створює. Соціальний критерій не можна виокремлювати від медичного, оскільки вони безпосередньо пов'язані і знаходяться в тісній залежності між собою, соціальний є продовженням медичного, його наслідком. Основна сутність останнього полягає в тому, що наркотик негативно впливає на нормальне функціонування всіх органів організму людини, тобто шкодить здоров'ю. Людина – це особа як утілення високих інте-

лектуальних і моральних властивостей, особистість зі своєю індивідуальністю. З одного боку, людина може сама визначати для себе ті чи інші пріоритети, завдавати шкоду своєму здоров'ю чи ні. Проте людина є членом суспільства – сукупності людей, об'єднаних певними відносинами. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Соціальний – пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві, яке, у свою чергу, складається з кожної окремої людини. Спричинення шкоди здоров'ю навіть однієї людини через зловживання наркотичними засобами, як уже вказувалося вище, порушує нормальну діяльність центральної нервової системи, що тягне за собою деградацію особистості, зниження соціальної активності, негативний приклад для оточуючих, втрату друзів, сім'ї, втягнення в злочинне середовище [2, с. 9], тобто є прямою загрозою відносинам між людьми, які встановлюються в процесі їх спільної практичної та духовної діяльності (суспільним відносинам). У міру руйнування людської етики під впливом пристрасті до наркотику наркоман стає небезпечний для суспільства [7, с. 30–33].

Наступний критерій – юридичний, який є визначальним і має першорядне значення, тому що на основі попередніх критеріїв засіб обов'язково повинен бути визнаним наркотичним (наркотиком) відповідним правомочним державним органом, шляхом офіційного його внесення до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. У той же час, якщо наркотичний засіб (наркотик) було включено до Переліку, але з тих чи інших причин він уже не характеризується вказаними критеріями, то необхідно такий наркотик виключати з Переліку.

Слід зазначити, що не всі речовини, які здатні спричиняти психоактивну дію на організм людини, з юридичної точки зору є наркотичними засобами, хоча їм притаманні всі властивості наркотиків. Це пояснюється тим, що небезпека зловживання такими речовинами не висока. До них відносять каву, чай, тютюн та алкоголь, між тим останній елемент є приводом для дискусій. Зловживання натуральними чи синтетичними речовинами, не визнаними наркотичними, визначається токсикоманією чи її новим видом лекоманією. До речі, Всесвітня організація охорони здоров'я в своїй класифікації наркотиків і психотропів зафіксувала алкоголь.

З розвитком науково-технічного прогресу, розробкою новітніх технологій та при активній протидії наркоторгівлі спостерігається поява нових видів наркотиків і відповідно збільшення кількості й різновидів уже існуючих. Викликає занепокоєння поява нових видів наркотиків рослинного походження, серед яких у першу чергу необхідно виділити галюциногени, що здатні навіть у малих дозах викликати галюцинації. У першу чергу до них належать препарати, які містять похідні гліколевої та лізергінової кислоти, фенілетіламіну, триптаміну, атропін, канабіоїди.

Останнім часом через Інтернет активно пропагуються галюциногенні властивості кактуса пейотль (*Lophocora williamsii*), на верхівці якого розташовано декілька бутонів без голочок, що нагадують гриб. Саме в цих бутонах знаходиться психоактивна речовина мескалін, яка викликає насичені візуальні галюцинації [13, с. 18, 19]. Значного поширення набула і так звана «грибна наркоманія». Так, гриби *Psilocybe* містять псілоцибін, який є активним галюциногеном, що діє на центральну нервову систему, викликає зміну настрою, порушення сприйняття у формі зорових та слухових галюцинацій, викликають хро-

мосомні порушення, психічну залежність.

Від виробництва та продажу наркотиків злочинці отримують надприбутки, що дає змогу останнім впливати на суспільні відносини. Це, у свою чергу, вимагає розроблення нових методів боротьби з цією проблемою на основі комплексних та скоординованих дій держави та суспільства по здійсненню запобіжних заходів. Серед останніх можна виділити створення належної системи антинаркотичного виховання, спрямованої на зниження незаконного попиту на наркотики серед молоді, тому що попит породжує пропозицію. Однією з причин поширення наркоманії є недосконалість законодавства.

Усе це дозволяє стверджувати про наявність певних питань у визначенні предмета злочинного посягання злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і вимагає консолідації зусиль на рівні держави, спрямованих на вирішення останніх. Отже, необхідний постійний моніторинг та аналіз сучасної наркотичної ситуації й розроблення на його основі відповідних заходів та коригування тактики їх реалізації, які повинні проводитися як у цілому в дер-

жаві, так і в окремих регіонах, а також серед певних верств населення, особливо серед молоді, на підставі систематичних комплексних і науково обґрунтованих оцінок ситуації в цілому та окремих її аспектів.

Уявляється також необхідним створення міжвідомчої лабораторії з метою дослідження та систематизації відомостей про наркотичні засоби, накопичення відомостей про технологічні процеси, які застосовуються в підпільних нарколабораторіях і про результати перевірок хіміко-фармацевтичних та сільськогосподарських підприємств, діяльність яких пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів чи культивуванням наркотиковмісних рослин [5, с. 5–13]. Неповнота офіційної інформації ускладнює і віддаляє усвідомлення законодавцем фактичної небезпеки наркотизму і його проявів та оперативність реагування на них [3, с. 13]. Тому необхідно розробити чітку, прозору, а головне – своєчасну процедуру віднесення тих чи інших речовин до наркотичних з тим, щоб були обґрунтовані й науково підтверджені підстави їх включення до Переліку чи виключення з нього.

Список літератури: 1. Бандурка С. А. Наркомафия: уголовно-правовые средства борьбы : учеб. пособ. / С. А. Бандурка, С. В. Слинько. – Х. : Арсис, 2001. – 320 с. 2. Белогуров С. Б. Популярно о наркотиках и наркоманиях. – [2-е изд., испр. и доп.] / С. Б. Белогуров. – СПб. : Невский диалект, 2000. – 240 с. 3. Гасанов Э. Г. Борьба с преступностью: международный и сравнительно-правовой аспекты / Э. Г. Гасанов. – М. : Учеб.-консультационный центр «ЮриИнфоР», 2000. – 209 с. 4. Козаченко О. Фізичні ознаки предмета наркотизму / О. Козаченко // Юрид. вестн. – 1999. – № 3. – С. 92–94. 5. Коментар до законів України «Про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» / М. Ю. Озерова, С. В. Старжинський, В. С. Старжинський. – Х. : Бурун книга, 2006. – 336 с. 6. Кульков В. В. Расследование незаконного изготовления, приобретения, хранения, перевозки или сбыта наркотических веществ в ИТУ: лекция / В. В. Кульков. – Рязань : РВШ МВД СССР, 1981. – 37 с. 7. Курченко В. Наркоман! Лечить нельзя, осудить невозможно / В. Курченко // Законность. – 2004. – № 10. – С. 30–33. 8. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів : моногр. / А. А. Музика. – К. : Логос, 1998. – 322 с. 9. Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори : словник-довідник для працівників правоохоронних органів / уклад. : Г. П. Петюнін, А. М. Полях, В. Ю. Шепітько. – Х. : Право, 2006. – 96 с. 10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 7-ме вид., перероб. та доп. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юрид. думка, 2010. – 1288 с. 11. Прохоров Л. А. Незаконный оборот наркотиков в структуре организованной преступности: состояние, тенденции, перспективы / Л. А. Прохоров, М. Л. Прохорова // Право и политика. – 2001. – № 6. – С. 83–87. 12. Тарасов К. С. «Божий дар», ставший проклятием. История наркотиков и наркобизнеса в Латинской Америке : науч.-попул. изд. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 179 с. 13. Чистова Л. Е. Расследование преступлений, связанных с организацией либо содержанием притонов для потребления наркотических средств или психотропных веществ : моногр. / Л. Е. Чистова. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 176 с. 14. Шарай Л. Г. Контрабанда наркотичних засобів (історичний та правовий аспекти) / Л. Г. Шарай // Держава і право : юрид. і політ. науки. – К. : Спілка юристів України, 2001. – Вип. 9. – С. 357–363. 15. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

**ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДМЕТА ПРЕСТУПНОГО ПОСЯГАТЕЛЬСТВА
В СФЕРЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ**

Игнатенко Ю. Н.

Статья посвящена исследованию проблемы определения предмета преступного посягательства в сфере незаконного оборота наркотических средств. Обращено внимание на критерии и основания отнесения тех или иных веществ к числу наркотических.

Ключевые слова: предмет преступного посягательства, наркотические средства, психотропные вещества, их аналоги, прекурсоры, наркотики.

**THE PROBLEM OF DEFINING THE SUBJECT OF A CRIMINAL
ASSAULT IN THE AREA OF DRUG TRAFFICKING**

Ignatenko Y. N.

The article deals with problems of defining the subject of a criminal assault in illicit drugs, called attention to the criteria and reasons for inclusion of certain substances to the number of drugs.

Key words: the subject of a criminal assault, narcotics, psychotropic substances, their analogues, precursors, drug.

Надійшла до редколегії 11.03.2013 р.